

УДК 371. 133

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Н. І. Мачинська

Львівський державний університет внутрішніх справ

вул. Кривоноса, 1, м. Львів, 79001, Україна. E-mail: natalya_im@ukr.net

Розкриваються теоретичні аспекти понять «компетентність», «професіоналізм», «професійна компетентність», «психологічна компетентність». Автор обґрунтовує необхідність формування психологічної компетентності як вагомий складової професійної компетентності майбутнього фахівця.

Ключові слова: професіоналізм, компетентність, професійна компетентність, психологічна компетентність.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ – ОБЯЗАТЕЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Н. И. Мачинская

Львовский государственный университет внутренних дел

ул. Кривоноса, 1, г. Львов, 79001, Украина. E-mail: natalya_im@ukr.net

Раскрываются теоретические аспекты понятий «компетентность», «професионализм», «профессиональная компетентность», «психологическая компетентность»; автор обосновывает необходимость формирования психологической компетентности как обязательной составляющей профессиональной компетентности будущего специалиста.

Ключевые слова: профессионализм, компетентность, профессиональная компетентность, психологическая компетентность.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю значної кількості понять, які характеризують певний рівень розвитку і професійного становлення особистості фахівця, здатного до ефективної реалізації професійної діяльності, серед яких провідне місце займають такі поняття, як «професійна компетентність», «професійна майстерність» і «професійна зрілість». Зазначені поняття показують не тільки генезис особистості педагога в процесі професіоналізації, а й характеризують сутність рівнів реалізації професійної діяльності. Саме тому важливим є розкриття змісту самого поняття «професійна компетентність».

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Поняття “професійна компетентність” увійшло в термінологію у 80-ті роки минулого століття з праць Ю.К. Бабанського, С.П. Баранова, В.О. Сластьоніна і вважалось складовою професіоналізму.

З позицій системного підходу (Т.Т. Браже, Н.І. Запрудський) професійна компетентність розуміється як певна система, що інтегрує знання, уміння, навички, професійно значущі якості особистості, яка забезпечує виконання особистих професійних зобов'язань [10].

Заслугове на увагу концепція «інтегрованого розвитку компетентності», розроблена шведськими й американськими вченими (В. Чапанат, Г. Вайлер, Я. Лефстед). Розвиток компетентності спеціаліста тут пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань і вмінь. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції містить знання та вміння з різнобічних сфер життєдіяльності людини, що необхідні для формування вмінь здійснення діяльності творчого рівня [10].

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності фахівців потребує також уточнення категорій “компетентність” та “компетенція”. Ці поняття в

сучасній науковій літературі суттєво різняться, тому їх доцільно розглядати й окреслювати по-різному.

Наукові джерела по-різному трактують поняття «компетентність», зокрема:

– «компетентність» (від лат. *compeience*) – поняття, що висвітлює аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності [3];

– «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під компетентністю ми розуміємо сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності [9].

П. Горкуненко характеризує компетентність як достатній рівень професійних знань, умінь і навичок та сукупності особистісних можливостей і досвіду фахівця [2].

У широкому сенсі компетентність в основному розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що надає індивіду можливість успішно функціонувати в суспільстві й інтегруватися в нього.

У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, міра інтегрованості людини в діяльність. А це передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності.

Деякі дослідники вважають, що суттєвим моментом компетентності є здатність приймати відповідні рішення в процесі вирішення конкретних проблем і виробничих завдань [7].

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології та науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що науковці переважно користуються традиційною і зрозумілою тріадою «знання–уміння–навички», з якої виходить ціла низка категорій та понять. Проте поняття «компетентність» є ширшим, ніж знання чи вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації набуті знання, уміння, навчальний та життєвий досвід, знання ним методів пошуку необхідної інформації, уміння її аналізувати, бачити проблеми і шляхи їх вирішення, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися впродовж усього життя [4].

Отже, компетентність виражає значення традиційної тріади «знання–уміння–навички», інтегруючи їх в єдиний комплекс.

Аналіз сучасної соціально-педагогічної літератури з проблеми досліджуваних категорій засвідчив, що «компетентність» є більш широким поняттям, яке характеризує й визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбувається через здобуття особистістю необхідних компетенцій, що складають мету професійної підготовки фахівця [5].

Так, В.Г. Первутинський вважає, що компетентність передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка містить її особистісне ставлення до предмета діяльності. Компетентнісна в окремій галузі людина має певні знання та здібності, що надають їй можливість обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. У межах цього підходу поєднуються, зокрема, поняття «компетентність» і «готовність», які визначаються не як тотожні, а як зв'язок між внутрішнім потенціалом та реальним його втіленням (внутрішньою сутністю і зовнішнім виявом). Отже, професійна компетентність може розумітися як один із структурних компонентів професійної готовності до конкретного виду діяльності [7].

Розгляд сутності «професійна компетентність» передбачає також виявлення відмінностей чи тотожностей між поняттями «професійна компетентність» та «професіоналізм».

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами виокремлено деякі означення, що, на нашу думку, найбільш повно характеризують поняття професіоналізму:

– міра і ступінь досконалості, якої досягає людина в процесі своєї діяльності, коли підіймається на вищу сходинку майстерності, стає авторитетом, майстром у своєму роді заняття [1];

– інтегральна характеристика людини, що передбачає наявність високого рівня здійснення її професійної діяльності та життєву зрілість її особистості [8].

Отже, “професіоналізм” розглядаємо як результат організаційної і цілеспрямованої професійної діяльності, що передбачає формування особистості, яка має високий рівень професійної компетентності і здатна продуктивно вирішувати соціальні, професійні й особистісні завдання.

Таким чином, ми можемо сформулювати таке визначення професійної компетентності. Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Перед сучасним педагогом ставиться вимога володіти цілою гамою спеціальних, професійних умінь, передусім пов'язаних з його психологічною підготовкою. У своїй професійній діяльності він зіштовхується з необхідністю вчити не лише знанням, але й способам їх одержання, формувати навчальну діяльність учнів, студентів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроєктування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розвивати у студентів, учнів техніку розуміння, мислення, дії, рефлексії. Унікальність професії педагога полягає у тому, що він створює умови розвитку людини, її освіти, а основу педагогічної освіти складає психологічне знання як учіння про сутність людини і закономірності її розвитку. У цьому контексті стає очевидною необхідність підвищення психологічної грамотності сучасного педагога, адже освітній процес, орієнтований на розвиток різноманітних здібностей людини, може будуватися лише на адекватній творчій основі, ядро якої складають психологія та педагогіка розвитку [4].

Психологічна компетентність вважається однією з визначальних у структурі педагогічної діяльності. Під різними найменуваннями («розуміння учнів», „розуміння душевного стану іншого”, „спостережливість” і т.ін.) вона входить до структури загальних педагогічних здібностей. Талановиті педагоги завжди відрізняються хорошим знанням психології вихованців. Недаремно у структурі базових елементів професійно-педагогічної компетентності педагога психологічним аспектам учені відводять визначальну роль. Зокрема, Н.В. Кузьміна, визначаючи ключові професійно-педагогічні компетентності, вказала серед них і на такі, як соціально-психологічна компетентність у сфері процесів спілкування; диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямувань учнів; аутопсихологічна компетентність у сфері переваг і вад власної діяльності й особистості [6].

Важливість психологічної компетентності сучасного педагога сьогодні не викликає ніяких сумнівів. Однак, як показує практика, випускники вищих навчальних закладів часто переживають низку труднощів, пов'язаних із застосуванням досягнень психології у практиці їх професійної діяльності. Як стверджують дослідники, близько половини респондентів основну причину незадоволеності своєю психологічною підготовкою вбачають у низькій практичній спрямованості, абстрактності й описовості курсів психології, що викладаються у вищих навчальних закладах.

По-друге, розробка змісту і структури навчального матеріалу з психології повинна забезпечити створення цілісного учбово-методичного комплексу, у якому будуть диференційовані й повноцінно представлені як теоретико-науковий, методологічний, так і практико-професійний (прикладний) компоненти психологічної освіти майбутніх педагогів.

Психологічне знання — це не лише теорія, проект, але й особливого роду дія, що реалізується на практиці. Причому акцент робиться на посиленні прикладного аспекту під час вивчення психологічних дисциплін. Наприклад, сучасному педагогу недостатньо володіти лише теоретичними знаннями про психологію дитини та умінням формально діагностувати деякі сторони її психічного розвитку. Ці знання треба розглядати лише як передумову професійного підходу фахівця до вирішення проблем школяра. Важливіше, на наш погляд, навчити майбутнього спеціаліста здійснювати безпосередню психологічну підтримку своїх вихованців. Зокрема, він повинен володіти методами експрес-діагностики та інструментарієм, що дозволяє управляти психічним розвитком дітей, розвивати й коригувати окремі сторони особистості учнів.

По-третє, психологічна освіта повинна служити зростанню власної психологічної культури майбутнього фахівця, що передбачає уміння розумітися в інших людях, адекватно відгукуватись на їх поведінку, успішно взаємодіяти з ними. Потрібно також формувати у студентів уміння управляти власними психічними станами, уміння розвивати у себе пам'ять, увагу, виховувати волю, характер і т.інш., тобто все те, що сприяє не лише їх зростанню як професіонала, але й як людини, яка прагне до самовдосконалення. Психологія не лише вивчає людину науковими методами, не лише будує проекти і замисли людини, але й допомагає їй пізнати та змінити себе, виступає засобом самовдосконалення. Практичне, життєве значення психології полягає в її перетворювальній функції, у забезпеченні індивідуальними засобами роботи над собою, змінювання і розвитку себе, управління своїми процесами і станами [10].

ВИСНОВКИ. Таким чином, аналіз сучасних психолого-педагогічних науково-методичних джерел дає можливість стверджувати про необхідність формування психологічної компетентності у майбутнього фахівця, що визначатиме його професійну спроможність та сприятиме формуванню професіоналізму продовж життя. Найбільш ефективним засобом, що впливатиме на формування психологічної компетентності майбутнього фахівця, повинні виступати дисципліни психолого-педагогічного циклу, вивчення яких передбачено навчальними планами підготовки фахівців у різних типах вищих навчальних закладів. Подальшого дослідження потребують розроблення концептуальних підходів щодо обґрунтування структурно-компонентної моделі підготовки майбутнього фахівця та вироблення методичних рекомендацій щодо внесення необхідних змін у вивчення фахових дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоліпецький В.К., Павлова Л.Г. *Етика и культура управления: учебно-практическое пособие.* – М.: ИКЦ “Март”, 2004. – 384 с.
2. Горкуненко П. *Формування професійної компетентності викладача педагогічного вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації в контексті загальноєвропейської інтеграції [Електронний ресурс] // Нова педагогічна думка.* – 2010. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf.
3. Громкова М.Т. *Психология и педагогика профессиональной деятельности: учеб. пособие для вузов.* – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2003. – 415 с.
4. Исаев Е.И. *Психология в высшей школе: проблемы проектирования психологического образования педагога // Вопросы психологии.* – 1997. – № 6. – С. 48–57.
5. Калінін В.О. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04.* – Житомир, 2005. – 311 с.
6. Кузьмина Н.В. *Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения.* – М., 1990. – 190 с.

7. Первутинский В.Г. Современные подходы к развитию профессиональной компетентности студентов: монография. – СПб., 2002.
8. Психологический словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
9. Ситарова В.А. Дидактика: пособие для практических занятий: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с.
10. Чаплак М., Котова С. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів // Современные вопросы мировой науки. – 2010. – 258 с.

PSYCHOLOGICAL COMPETENCE – A NECESSARY COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

N. Machunsk

Lviv State University of Internal Affairs

vul. Kryvonosa, 1, Lviv, 79001. Ukraine. E-mail: natalya_im@ukr.net

The article describes the theoretical aspects of the concepts of "competence", "professionalism", "professional competence", "psychological competence", the author justifies the need for the formation of psychological competence as an important part of professional competence of future specialists.

Key words: professionalism, competence, professional competence, psychological competence.

REFERENCES

1. Belolipetskii V.K., Pavlova L.G. *Ethics and culture of control: a training manual*. – Moscow: ICC "Mart", 2004. – 384 p. [in Russian]
2. Gorkunenko P. Professional competence of the teacher teaching university and II levels of accreditation in the context of European integration [Electronic Resource] // *Nova Pedagogichna Dumka*. – 2010. – № 1. – Mode of access: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf [in Ukrainian]
3. Gromkova M.T. *Psychology and pedagogy career: studies. manual for schools*. – Moscow: UNITY–DANA, 2003. – 415 p. [in Russian]
4. Isaev E.I. Psychology in Higher Education: a design problem of psychological education teacher // *Questions of psychology*. – 1997. – № 6. – PP. 48–57. [in Russian]
5. Kalinin V.A. *Professional competence of future teachers of foreign language means the dialogue of cultures: dis. ... candidate ped. sciences: 13.00.04*. – Zhitomir, 2005. – 311 p. [in Ukrainian]
6. Kuzmina N.V. *Professional identity of teachers and trainers*. – Moscow, 1990. – 190 p. [in Russian]
7. Pervutinsky V.G. *Current approaches to the development of professional competence of students: monograph*. – SPb., 2002. [in Russian]
8. Psychological dictionary / ed. A.V. Petrovsky, M.G. Yaroshevsky. – Moscow: Politizdat, 1990. – 494 p. [in Russian]
9. Sitarova V.A. *Allowance for the practical exercises: studies. allowance for stud. High. Textbook. institutions* / Ed. V.A. Slastenina. – Moscow: Publishing Center "Academiya", 2008. – 352 p. [in Russian]
10. Chaplak M., Kotova S. Trends professional competence of future teachers // *Modern Questions of the World Science*. – 2010. – 258 p. [in Ukrainian]

Мачинська Наталія Ігорівна,
канд. пед. наук, професор кафедри педагогіки та соціальної роботи
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вул. Кривоноса, 1, м. Львів, 79000, Україна,
т. моб. 066 248 61 73
E-mail: natalya_im@ukr.net

Стаття надійшла 20.12.2012
Рекомендовано до друку
д.п.н., проф. Поясок Т.Б.